

Využitie informačných a komunikačných technológií na zvyšovanie vzdelanostnej úrovne a kvalifikácie pre uplatnenie na trhu práce u rómskej populácie

Majerník J., Švída M.

Ústav lekárskej informatiky, Lekárska fakulta UPJŠ v Košiciach

Abstrakt

Príspevok prináša prehľad súčasnej problematiky rómskej populácie a jej uplatnenia na pracovnom trhu v súvislosti s absenciou odborných vedomostí a pracovných návykov. Zaoberá sa aktuálnymi národnými aktivitami vyvíjanými v prospech riešenia tejto dlhodobu pretrvávajúcej spoločensky negatívnej situácie a poukazuje na hlavné prínosy, ktoré boli v dosiahnuté v období posledného desaťročia. Práca taktiež pojednáva o možnostiach využitia prostriedkov výpočtovej techniky na zvyšovanie motivácie rómskej populácie uplatniť sa na trhu práce a to formou realizácie kvalifikovaných kurzov s dôrazom na riešenie praktických problémov ako aj na samotné zvyšovanie vzdelanostnej úrovne.

Kľúčové slová: informačné a komunikačné technológie, vzdelávanie, rómska populácia

Úvod

Pri posudzovaní a hľadaní riešenia problematiky využitia výpočtovej techniky u rómskej skupiny obyvateľstva je potrebné zodpovedať viaceré základné otázky týkajúce sa súčasnej pozície rómskej komunity v našej spoločnosti. Sociálna situácia Rómov je v mestách a na dedinách úplne odlišná ako v osadách (vybudovaných najmä samotnými Rómami). Možnosti a vplyv "nerómskeho" sociálneho okolia na Rómov sú pochopiteľne oveľa menšie v osadách, než je tomu v mestách či na dedinách. Avšak, veľa Rómov "nevydrží" žiť dlhodobu v mestských alebo dedinských lokalitách, napríklad aj kvôli neschopnosti platiť nájom. Ďalším častým dôvodom je "svojoľné" nast'ahovanie sa iných príslušníkov tejto národnostnej menšiny priamo do domácnosti Rómov, ktorí sa rozhodli bývať napríklad v panelovej zástavbe, pričom neskôr často dochádza k úplnému zdevastovaniu takto obývaného bytu. Ťažko potom očakávať akúkoľvek vyššiu formu komunikácie a už vôbec nie prostredníctvom výpočtovej techniky. Jednotlivci alebo aj menšie skupiny si síce zadovážia moderné vybavenie, napr. príjem satelitnej televízie a drvivá väčšina taktiež vlastní mobilné telefóny, ale miera a hlavne kvalita využitia takýchto moderných komunikačných prostriedkov je na veľmi nízkej úrovni. Existuje však niekoľko oblastí, ktoré je možné považovať za vhodné pre rozvíjanie počítačových aktivít Rómov a ich uplatnenie v bežnom občianskom ale i v pracovnom živote. Jedná sa najmä o tejto komunite blízku umeleckú činnosť (spev, hudba, tanec), ktorá môže významne obohatiť aj kultúry iných národov a národností. Ďalej je možné zefektívniť kontakt s verejnou správou cez moderné komunikačné prostriedky (internet, mobil), čo by rovnako významne uľahčilo

komunikáciu úradníkov/úradov s Rómami, osvojenie si elektronických finančných transakcií pri bežnom nakupovaní, objednávaní a pod., kde by sa mohol vyrovnáť pomer príjmov a výdavkov peňažných prostriedkov v rómskych rodinách (známy problém „hospodárenia“ s príjmami a sociálnymi dávkami).

Rómska problematika

Riešenie otázok rómskej problematiky musí byť spojené s analýzou faktorov vychádzajúcich zo štúdia historických súvislostí i súčasného stavu a životných návykov Rómov (najmä detí), žijúcich v osadách. Zároveň je potrebné hľadať vhodné riešenia v už realizovaných úspešných aktivitách rôznych aj mimovládnych organizácií a tiež v hodnotení výsledkov opierajúcich sa o doterajšiu prax pri využívaní (niekedy, žiaľ aj zneužívaní) podporných fondov Európskej únie.

Bohužiaľ, s biedou v rómskych osadách si doteraz nedokázala poradiť žiadna z porevolučných vlád, a to aj napriek mnohým predvolebným sľubom, ktoré si s obľubou dávali do svojich volebných programov takmer všetky politické strany a združenia. Na alarmujúci stav poukazujú dennodenne lekári, najmä pediatri, ktorí prichádzajú do kontaktu s deťmi v rómskych osadách. Tu sa často stretávame s parazitickými ochoreniami typickými skôr pre rozvojové krajiny. Vzhľadom na extrémne nízku úroveň hygienických návykov musia dnes lekári liečiť závažné detské ochorenia a rovnako tak aj následky rôznych poranení, napríklad po útokoch túlavých psov či dokonca premnožených hlodavcov. Deti sú často podvyživené, keďže ich rodičia minú sociálne dávky i detské prídavky v priebehu niekoľkých dní. Situáciu sa aspoň z časti snaží zachraňovať staršia generácia rómskych matiek, ktoré ešte majú pracovné návyky, ako pozostatok s predrevolučného obdobia. Avšak, mladí, často maloletí rodičia už v drvivej väčšinou nemajú žiadne vzdelanie ani skúsenosti s výchovou. Narodenie dieťaťa do rómskej rodiny je často chápané ako jediný zdroj príjmov.

Vzdelanostná a intelektuálna úroveň súčasných mladých Rómov je na nízkej úrovni a tento trend zatiaľ nemá pozitívne smerovanie. Mnohé deti staršie ako desať rokov majú dokonca problém pracovať s elementárnymi informáciami ako sú dni v týždni, ktorý je mesiac a pod. Z tohto pohľadu by rómske deti potrebovali cieleňú predškolskú výchovu a starostlivosť. Viaceré štúdie odhadujú, že takto bude možné zvýšiť úspešnosť zvládnutia aspoň povinnej školskej dochádzky. Zrejme najzjavnejším negatívom tejto reality je skutočnosť, že Rómovia bez motivácie vzdelávať sa a bez akýchkoľvek pracovných návykov majú minimálnu šancu uplatniť sa v spoločnosti a teda aj na pracovnom trhu. Do určitej miery je to výsledkom „štedrého“ sociálneho systému, v ktorom sú im poskytované relatívne vysoké finančné prostriedky. Samotní Rómovia už potom nemajú žiadnu motiváciu zabezpečiť si financie vlastnou prácou, najmä ak je výška zarobených finančných prostriedkov porovnateľná či dokonca nižšia ako súčet „prislúchajúcich“ dávok. V takomto „demoralizačnom prostredí“ je potom

nemožné presadzovať a uplatňovať vzdelávacie aktivity, ktoré sú poväčšine spojené aj s aktívnou účasťou členov vzdelávanej komunity. V neposlednom rade je pri prípadnej snahe vzdelávať rómsku menšinu aj jazyková bariéra (rómskych školiteľov je žalostne málo, nehovoriac o ich odbornej kvalite). V tomto smere by sa mohla byť nápomocná aj odborná príprava lektorov (najlepšie bilingválnych).

Nadnárodné projekty a financie

Európska únia neberie rómsku otázku na ľahkú váhu a cielene sa venuje aj kontrole jednotlivých členských štátov a dodržiavaniu rómskych stratégií orientovaných hlavne na vzdelanie, zamestnanosť, bývanie a zdravotnú starostlivosť. Nové stratégie sú realizované v rámci možností vo všetkých regiónoch, no očakáva sa, že výsledky by mali priniesť za 40 až 50 rokov. Európska komisia si uvedomuje, že obrovské počty mladých Rómov bez vzdelania a zamestnania sú z dlhodobého hľadiska celospoločenským a dlhodobo neovládnuteľným problémom. Zlé životné podmienky, nízka vzdelanostná úroveň sú taktiež faktormi ovplyvňujúcimi strednú dĺžku života Rómov, ktorá je až o desať rokov nižšia ako je celkový priemer EÚ.

V minulosti bolo realizovaných viacero projektov s rómskou problematikou, väčšinou s nejasným prípadne krátkodobým účinkom. Mapovanie úspešnosti výstupov takýchto projektov bolo aj cieľom výskumu s názvom „Identifikácia úspešných rómskych projektov a princípov vedúcich k úspechu pri riešení rómskej problematiky v Slovenskej republike“. Samotný výskum realizovaný na základe informácií o dostupných projektoch riešených v období rokov 1993 až 2000 a vyžiadali si ho majoritné organizácie zapojené financovania takto orientovaných aktivít.

Z uvedeného prieskumu vyplýva, že Európska únia cez projekty Phare, zabezpečila až 50,30% financií na realizáciu 961 tu obsiahnutých projektov. Rôzne zahraničné organizácie podporili priamo alebo prostredníctvom veľvyslanectiev ďalších 19,66% financií. Štátne inštitúcie poskytli 16,90% a nadácie 11,02% objemu finančných prostriedkov. Ďalej to boli samosprávy 1,07%, vlastné zdroje 0,69%, cirkvi 0,14% a bez uvedeného donora bola zabezpečená finančná podpora vo výške 0,22%. Európska únia má každý rok k dispozícii 26,5 miliardy eur na rómske projekty, no v roku 2010 z nich členské štáty využili len 30 percent.

Realizácia európskych projektov je spojená s kontrolou dodržiavania jednotlivých etáp. Tá by mala prebiehať primárne už na Slovensku samotnými realizátormi projektov tak, aby sa zabránilo napríklad neoprávnenému nakladaniu s pridelenými finančnými prostriedkami a ich následnému vráteniu eurofondom. Takto by mali byť vylúčené aj prípadné chyby spojené so zle navrhnutým alebo nerealizovateľným projektom. Často sa totiž stáva, že navrhnuté projekty nerešpektujú špecifické potreby Rómskych skupín. Zohľadniť by sa mali taktiež vekové či záujmové preferencie. V opačnom prípade sú neefektívne vynaložené finančné prostriedky nielen priamou finančne vyčísliteľnou škodou ale aj morálnym znehodnotením snahy ostatných zainteresovaných riešiteľov

projektov či samotných Rómov. Názory širokej verejnosti sú potom taktiež zdeformované a často prevládajú negatívne názory na podporu riešenia problematiky ako aj negatívne postoje k možnostiam dosiahnutia efektívnejších výsledkov vzdelávacích cieľov.

V období rokov 2007 až 2013 bolo pre Slovensko a riešenie rómskych projektov vyčlenených 200 miliónov eur. Bohužiaľ, mnohé projektové aktivity boli zabezpečované „neštandardne“ a nezainteresovaným sa môže zdať, že na Rómskych projektoch zarobia rôzne organizácie a firmy, no samotným občianskym združeniam a Rómskym skupinám sa veľa peňazí nedostane. Len na samotnú kontrolu projektov a ich riadenie odchádza až 20 percent vyčlenených finančných prostriedkov. V spojení s nekonceptnou prípravou a realizáciou projektových úloh nemajú mnohé riešené projektu ani krátkodobí účinok. Niektorí odborníci v rómskej problematike taktiež uvádzajú, že projekty sú vo väčšine prípadov administratívne a formálne v poriadku, ale pri ich realizácii sa konečný efekt premietne do nevýhodného pomeru vynaložených financií medzi byrokratickú časť projektu a reálnu finančnú/materiálnu/duševnú pomoc samotným Rómom.

Výpočtová technika a vzdelávanie

Skutočne pozitívne výstupy projektov sú tie, ktoré sú implementované priamo v rómskych spoločenstvách. Jedným z mála pozitívnych príkladov je projekt Sunshine a jeho program „Počítač a internet v každodennom živote“. V rámci tohto projektu učia riešitelia Rómov priamo v rómskych osadách pracovať s počítačom a internetom. Program pozostáva s niekoľkých päťdňových školení Rómov v oblasti internetu a zvyšovania počítačovej gramotnosti. Projekt bol financovaný z Fondu sociálneho rozvoja, štátneho rozpočtu a rozpočtu obce (Marhaň, okres Bardejov). V prenosnej učebni s agregátom na elektrickú energiu a počítačmi pripojenými na 3G-internet sa denne vzdelávalo do 30 Rómov. Ich reakcie boli spočiatku negatívne, no napokon sa školenie úspešne rozbehlo. Podiel na úspechu projektu malo aj zapojenie rómskych lektorov.

Iným pozitívnym príkladom je prístup vedenia školy zo Žiaru nad Hronom, ktoré začalo riešiť problematiku vzdelávania alternatívne a to aktívnym zapájaním žiakov nielen do výučby ale aj do procesu prípravy výučby. Pri transformácii učebni pomáhali aj žiaci a takto si vybavenie a prostredie viacej vážia. Ich najobľúbenejšou triedou je počítačová miestnosť, ktorá bola zriadená v rámci riešenia projektu programu Inforek a Počítače školám. Žiaci sa tu učia pracovať s počítačom a internetom cielene a to na konkrétnych úlohách počas vyučovania. Okrem toho v rámci projektu Otvorená škola poskytujú vzdelávanie počítačovej gramotnosti aj pre bývalých absolventov školy, teda rodičov žiakov. Aj tu rodičia využívajú nové poznatky hlavne pri hľadaní zamestnania. Naučili sa písať žiadosti do zamestnania, hľadať voľné pracovné príležitosti a pod.

Výsledkom takýchto projektov je, že vďaka si jednotlivci i skupiny marginalizovaných Rómov dokážu hľadať prácu aj prostredníctvom služieb internetu. Dokážu komunikovať elektronicky, napríklad zaslaním svojho životopisu do pracovných agentúr. Zvýšenú motiváciu v práci s počítačom je možné dosiahnuť vysvetlením výhod on-line komunikácie, napríklad využívaním voľne dostupných komunikačných aplikácií cez ktoré sa Rómovia môžu spojiť so svojimi známymi po celom svete. Každá možnosť vzdelávať príslušníkov rómskeho etnika je obvykle užitočná a má perspektívu pre dlhodobé výsledky zvyšovania ich vedomostnej úrovne. Využitím výpočtovej techniky sa zároveň zvyšuje možnosť úspešného hľadania si práce. Na druhej strane, reálna prax ukazuje, že aj keď počítačovo zdatný rómsky uchádzač o prácu úspešne prešiel výberovým konaním, pri fyzickom kontakte, keď zástupcovia firiem zistia, že ide o Róma, pracovné miesto už nie je voľné. Tu však treba pracovať aj na odbúravaní predsudkov majoritnej spoločnosti.

Veľkým pozitívom práce s počítačom je dopad na vzdelanostnú úroveň Rómov, keďže samotná práca s počítačmi zároveň zvyšuje gramotnosť používateľov. Zvlášť efektívne je to u detí, ktoré sa zdokonaľujú v čítaní, ale aj v samotnom gramatickom prejave a písaní. Využívaním výpočtovej techniky sa Rómovia dostávajú k novým informáciám, spoznávajú nové veci a rozširujú si svoj obzor poznania. Napriek tomu, že niekoľkodňové programy prinášajú krátkodobé pôsobenie školiacich pracovníkov, či združení na rómsku komunitu očakáva sa, že prínosom bude aj zvýšenie motivácie Rómov poznávať nové veci a vzdelávať sa. Na druhej strane, dlhodobým zámerom je postupné vytváranie a udržanie tradičných predškolských a školské zariadení, systematicky zabezpečujúcich základnú výchovu i stredné a vyššie vzdelávanie. Jedným z mála pozitívnych príkladov, ktorý sa už podarilo vytvoriť, udržať a ďalej rozvíjať je Súkromné gymnázium v Košiciach. Tu sa učia prakticky len rómski žiaci a okrem iných aktivít oceňujú najmä vytvorenie počítačovej učebne s prístupom na internet. Informatika je u žiakov tejto školy jedným z najobľúbenejších, čo vyplýva jednak z vysokého prirodzeného záujmu rómskych mladých žiakov o túto problematiku ako aj z možností, ktoré moderné technológie poskytujú.

Záver

Projektové aktivity zamerané na riešenie rómskej otázky sú v teoretickej rovine jasné, no v reálnej praxi je práca s rómskym etnikom veľmi náročná a často s neistým dopadom. Aktivity projektov je potrebné transformovať do účinnej pomoci a kreovania princípov pre úspešné riešenie konkrétnych problémov Rómov. Nesprávne vynakladané finančné prostriedky rôznych združení a organizácií smerujú k praktickej neschopnosti riešiť rómsku problematiku. Priamo v rómskom prostredí získané poznatky sú najlepším indikátorom odporúčania pre realizáciu takýchto opatrení. Tu je potrebné získať väčší počet verejných aj súkromných inštitúcií aby sa podieľali na riešení problémov. Ďalej je potrebné vytvoriť jednotný a komplexný prístup pri postupe návrhu i realizácie konkrétnych riešení, vytvoriť spoluprácu rómskeho i nerómskeho obyvateľstva,

zlepšovať obraz rómskej komunity u majoritnej časti spoločnosti na základe reálnych pozitívnych výsledkov členov rómskeho etnika, umožniť vzdelaným Rómom spolurozhodovať vo verejnom sektore, monitorovať pozitívne výsledky aktivít rómskej komunity a pružne ich implementovať a prispôbovať podľa potrieb Rómov, porovnávať a využívať úspešné riešenia aj z iných štátov s podobnou štruktúrou etnického zloženia obyvateľstva, zvyšovať podiel finančných prostriedkov určených pre projekty oproti administratívnym nákladom tak, aby sa dosiahla oveľa väčšia efektivita dopadu na reálne vyriešenie konkrétnych problémov v rómskom etniku, zvyšovať vzájomnú odbornú informovanosť verejného a tretieho sektora v prospech väčšej účinnosti realizovaných dielčích riešení, vyškoliť viac lektorov z radov Rómov, čím by sa zlepšila motivácia ostatných vzdelávaných Rómov a výrazne zlepšil ich vzťah i dôvera k prebiehajúcim projektom. Pri tvorbe obsahu i foriem projektov je potrebné vychádzať zo skúseností a poznatkov rómskeho etnika, pretože oni spravidla najlepšie poznajú špecifické aspekty prístupu a vzťahu školených Rómov k formám pripravovaných školení. Zapojiť je potrebné taktiež programátorské kapacity pre tvorbu cielených špecifických programov, ktoré budú vyhotovené v pútavom grafickom prevedení, čo vo väčšej miere zaujme skupiny vzdelávaných Rómov. Tvorbu počítačového aplikačného softvéru orientovať cielene pre potreby školených skupín, rozlišovať záujmy a využiteľné témy vekovo mladších a starších Rómov. Rešpektovať v projektoch osobitné vlastnosti Rómov (typicky krátkodobá výdrž pri sústredení sa na tému a pod.) aplikovaním zaradenia napr. väčšieho počtu kratších prestávok v rámci školenia, podchytiť u vybraných jedincov, či skupín umelecko-kreatívne sklony a pod.

Ako veľmi motivujúci príklad z krajín tretieho sveta sa javí napríklad model prístupníť pre Rómov (a nielen pre nich) možnosť zadovážiť si vybranú výpočtovú techniku so základnými funkciami za mimoriadne nízke ceny, čo by účinne spropagovalo zavedenie a zvládnutie informačných technológií v rómskej komunite.

Pod'akovanie

Tento príspevok vznikol v rámci riešenia projektu NFP OPVaV-2009/2.1/03 SORO Centrum excelentnosti pre výskum faktorov ovplyvňujúcich zdravie so zameraním na skupinu marginalizovaných a imunokompromitovaných osôb – CEMIO - ITMS: 26220120058 (100%).

Literatúra

1. Lenczová M.: „Rómske“ projekty a princípy vedúce k úspechu, Zborník z konferencie: občianska spoločnosť a jej schopnosť vyrovnávať sa s konfliktmi, <http://www.pdcs.sk/zbornik-z-konferencie>.
2. Bernát J.: *Chceme byť na seba hrdí – využitie projektového vyučovania vo výchovno-vzdelávacom procese rómskych žiakov v 2. ročníku ZŠ*. Prešov, 2012.

3. Benková M.: *Roma Educational and Development Fund (RED FUND)*, Pokrízová obnova sr: zvyšovanie Zamestnanosti a inklúzia Rómov, Prešov 2011, ISBN 978-80-89356-30-0, 197 – 200.
4. Marcinčin A.: *Slovenska ekonomika a Rómovia: stratené príležitosti*, Pokrízová obnova sr: zvyšovanie Zamestnanosti a inklúzia Rómov, Prešov 2011, ISBN 978-80-89356-30-0, 20 – 25.
5. Macurova, A., Macura, D.: *Asymptotic properties of the variables of the roughness surface*, Applied Surface Science, 2013, 269, pp. 134-137.
6. Rimárová K.: *The Health of the Roma People in Central and Eastern Europe*, UPJŠ v Košiciach, Equilibria, 2010, ISBN 978-80-7097-822-1.
7. Voznak, M. et. al.: *Emotional state and its impact on voice authentication accuracy*, Proceedings of SPIE - The International Society for Optical Engineering, 2013, 8750, art. no. 875006.
8. *Stratégia EÚ pre inklúziu Rómov*. http://www.euractiv.sk/regionalny-rozvoj/zoznam_liniek/romska-strategia-000296.